

Arthur Hertzberg /

MI LESZ AZ AMERIKAI ZSIDÓKKAL?

Az amerikai zsidóság eddig még soha és sehol sem tapasztalt mértékben megerősödött, és szabaddá vált az 1967-es hatnapos háború után. Ám ezzel egy időben az amerikai zsidó közösségekben megindult egyfajta erózió is. Akik az 1930-as években voltak fiatalok, még emlékeztek Hitlerre és Caughlin atyára, de fiaiknak már mást jelent zsidónak lenni; már nem érezték magukat veszélyeztetettnek, nem gondolták, hogy a zsidóság védelmében harcra készen kell állniuk. Közülük is sokan tevékenykedtek zsidó ügyek érdekében: küzdöttek az orosz zsidók jogaiért, segélyeket gyűjtöttek Izrael számára stb. Azok, akik például a „diákok a szovjet zsidókért” mozgalomban vettek részt, vagy olyan szervezetekben tevékenykedtek, melyek Izrael számára segílyt gyűjtöttek, bizonyára erényesnek és fontosnak érezték munkájukat, de szüleik, s talán közülük is sokan remélték, hogy egyszer el fognak fogyni az ilyen feladatok. Szembe kellett volna nézniük a kérdéssel, mit is jelent zsidónak lenni. Az amerikai zsidókat többé semmiben sem akadályozták a nem zsidók, még mindig nem tudták azonban eldönteni, mit kezdjenek magukkal.

Az amerikai zsidók bátrabbak lehetnek, mint eddig bármikor, mivel Amerika maga is megváltozott. Megszűnt a stabil, magabiztos amerikai többség. A legidősebb amerikai WASP-ok (fehér, protestáns angolszászok), elbizonytalanodtak, többségük úgy érezte, kudarcot vallottak az 1960-as választáson. Másrészt számos kisebbség hangsúlyozni kezdte másságát: négerek dashikit (férfi köntös) kezdtek hordani; az ortodox zsidók a kollégiumi campusokban is ragaszkodtak a kapedli viseléséhez. Bár már a század elején is a filmek és színdarabok közhelyének számított ezen kulturális ellentmondás, de most a hangsúly eltolódott. A dashikit és kapedlit viselő fiatalok azt mondták, Amerikában többé senki sem döntheti el, mi a helyes.

Ráadásul Amerika fokozatosan eltávolodik Nyugat-Európától és a zsidó-keresztény hagyományoktól. Nagy számban érkeztek ázsiaiak és muzulmán bevándorlók. Közeledik az az idő, amikor egy buddhista szerzetes és egy muszlim imám is talán részt fog venni a miniszterek, a rabbik és a katolikus papok mellett az amerikai politikai élet legszentebb ünnepén, az elnök beiktatásán. Az amerikai történelemben valósult meg legelőször,

hogy már nem a zsidók az egyedüli nem katolikus kisebbség.

Ebben a „rendetlen” országban a zsidók a politikai élet figyelemre méltó, számon tartott tényezőivé váltak. Az amerikai zsidók Izrael támogatásával a saját érdekeit érvényesítették, figyelmen kívül hagyva, hogy a nem zsidók vagy éppen a kormány mit gondol erről Washingtonban. Az 1970-es években az Izraelt támogató lobby pontosan olyan volt, mint a többi üzleti, vállalkozási lobby, a kínai lobby vagy a farmerérdekeltségű lobby – mindegyik védte a saját „speciális” érdekeit.

1981-ben a megkérdezett amerikaiak 50%-a úgy vélte, hogy egy esetleges izraeli-amerikai konfliktus esetén az amerikai zsidók Izraelt támogatnák. Hat évvel később ugyenerre a kérdésre a nagy többség azt válaszolta, hogy az amerikai zsidók az amerikai politikát támogatnák. Ezen vélemények azokban az években kaptak hangot, amikor tíz amerikaiból legalább kilenc (s köztük olyanok is, akik úgy vélték, hogy a zsidók Izraelhez közelebb állnak, mint Amerikához) mondta, hogy függetlenül a magánvéleményüktől, szívesen választanának meg zsidót az Egyesült Államok elnökének. A szemmel láthatóan ellentétes megnyilvánulások retorikája mögött két megállapítás különül el: egyrészt az, hogy Amerika jelenleg olyan ország, amely képes ellentétes meggyőződésű csoportokat befogadni; másrészt mindebből annak kell következnie, hogy a zsidóknak joguk van arra, hogy „egy-ügyű” lobbyjuk legyen.

A zsidók a belpolitikában is úgy viselkedtek, mint bárki más, aki üzletet akar kötni a saját érdekeinek megfelelően. A kongresszusban a legutolsó megállapodást a feketékkel kötötték. Tisztában voltak azzal, hogy Amerikában az antiszemitizmus sokkal erősebb a négerkörében, mint a fehérek között, továbbá azzal is, hogy ezt a megállapodást az Izraellel szembenálló arab és más ellenséges országok ki fogják használni. Mindennek ellenére a legnagyobb zsidó szervezetek, legalábbis ezek többsége, háttérbe szorította vagy nem törődött az ilyen érzelmekkel. A kongresszusban a zsidó képviselők következetesen, szinte egyhangúan megszavazták minden olyan javaslatot, amely a négerkörök szociális helyzetének javítását ígérte. A fekete képviselők hasonló állhatatossággal és egyhangúsággal szavazták meg a segélyeket Izrael számára. Az 1984-es választási kampány idején Jesse Jackson

tett ugyan néhány túlzó megjegyzést a zsidókra, de láthatóan tartózkodott attól, hogy megkérdőjelezze a zsidók és a négerek kongresszusbeli megálapodását.

A zsidó származású szavazók demokrata párti elkötelezettsége volt az alapja ennek a felvilágosult önzésnek. A zsidók többsége, tartva a társadalmi zavaroktól, rendíthetetlenül liberális. Az 1970-es években a *Commentary* szerzőinek egy csoportja bejelentette, hogy az amerikai zsidók érdekei megváltoztak: meggazdagodtak, s ezért a pénztárcájukra kellene gondolniuk, alacsonyabb adókra, kisebb szociális kiadásokra kellene szavazniuk. Az amerikai zsidók többsége nem hallgatott rájuk. Az elnökválasztásokon egységesen, néha már nyomasztó többségben a Demokrata Pártra szavaztak.

1968-ban a zsidó szavazók közel 90%-a szavazott a demokrata párti Hubert Humphreyra; a következő választásokon 2:1 arányban szavaztak a republikánusok ellen. Az 1984-es „megrendítő” választásokon (amikor Ronald Reagan legyőzte Walter Mondale-t), a zsidóság volt az egyetlen olyan fehér társadalmi csoport, mely a Demokrata Pártra szavazott. 1988-ban, a republikánus George Bushra a zsidó szavazóknak kevesebb mint 30%-a szavazott csupán.

A jóléti állam melletti elkötelezettséghez hozzájárult a Biblia parancsolata, hogy „légy igaz, és tartsd meg a törvényt”, továbbá a törvényekben is szerepel az a parancs, hogy gyámolítani kell a szegényeket, hiszen „hajdan te is szolga voltál Egyiptom földjén”. A szociális gondoskodás elvét még a republikánus zsidók is sokan vallották magukénak. Az 1968-as New York-i pedagógussztrájk idején igen heves volt a küzdelem a fekete és a zsidó tanárok között az állásokért és a brooklyni Ocean Hill-Brownsville negyed iskolái feletti ellenőrzés megszerzéséért. Ebben az időben Max Fisher (aki egy személyben volt az United Jewish Appeal elnöke és republikánus vezető) mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy a zsidók nem függeszthetik fel a négereket támogató segélyprogramot. „Ha a zsidók valóban kötelezettségüknek érzik a szociális igazság előmozdítását – mondta 1968-ban –, akkor nem késlekedhetünk a belváros szegényeinek támogatásával (...), ez egy igazi zsidó kötelezettség.”

Az 1970-es évek gyakorlatias és anyagi zsidó közösségei nem akartak az amerikai társadalom jómódú, etnikai emlékeit őrizgető közösségeinek egyikévé válni. Még élő maradt a szociális öntudat, mely a tradicionális zsidó vallásban központi szerepet töltött be.

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy az antiszemitizmus mint ható erő megszűnt a fehér Amerikában. Az 1930-as években az antiszemitizmus még sok zsidó egyetemi hallgatót elzárt bizonyos pályáktól ám ez teljesen megszűnt az 1970-es

évekre. Egy 1988-as vizsgálat szerint a Dartmouth College zsidó hallgatói közül egy sem érezte úgy, hogy jövőjére bármilyen befolyással lenne származása. Egy másik felmérés eredménye szerint igen kevés amerikai (tíz megkérdezett közül egy) hiszi még mindig azt, hogy Amerikában „a zsidóknak túl sok a hatalmuk”. Még vannak, akik számon tartják azt, hogy valaki zsidó, de csak annyira, mint azt, hogy valaki üzletember, orvos vagy kollégiumi szobatárs.

Sokan elismerik, hogy az antiszemitizmus elhanyagolható veszéllyé vált az Egyesült Államokban. Az utóbbi időben mégis sok zsidó kezdett el aggódni, hogy az 1970-es és 1980-as évek türelme egyszer esetleg véget érhet. Vannak, akik a zsidók amerikai felemelkedését csupán gazdasági jelenségnek tekintik: a történelem során mindig akkor kerülnek előtérbe, amikor a gazdasági élet fellendül. A német zsidóknak jól ment délen és a határvidéken. Az orosz zsidók kitörtek a nyomorból a második világháború utáni gazdasági fellendülés idején. És egy esetleges gazdasági válság idején ismét diszkrimináció fogja sújtani a zsidóságot? Vannak akik így vélekednek.

Az 1970–80-as évek gazdasági robbanása a zsidók számára kisebb jelentőségű volt, mint az a tény, hogy a polgári attitűdök lényegesen megváltoztak. A Legfelsőbb Bíróságon a többség megszavazta, hogy karácsonykor zárják ki a kéregetőket az iskolák, az óvodák és a középületek előtti parkokból. Ez a határozat ismét megerősítette a zsidókat abban, hogy Amerika nem „keresztény ország”. Ez a meggyőződésük az 1840-es évekből származik, amikor is a dél-karolinai kormányzó elrendelte, hogy Hálaadás napján a zsidóknak fogadalmat kell tenniük a Szentháromságra.

Az 1970–80-as években az „újjászületett” keresztények támadást indítottak annak érdekében, hogy lelkészek működhessenek az állami iskolákban, és általában a keresztényi gondolkodást akarták megerősíteni a mindennapi életben.

Elsősorban a zsidók voltak azok, akik ellenálltak az amerikai rekatolizációs törekvéseknek. Az amerikai zsidók elzárkóztak a fundamentalista keresztényekkel való megegyezéstől, annak ellenére, hogy – sajátos teológiai elképzeléseik miatt – a fundamentalisták voltak Menachem Begin miniszterelnöksége idején Izrael legfőbb hívei.

Az amerikai zsidók meg voltak győződve róla, hogy még sohasem volt ilyen közel egy olyan társadalom megvalósulásának lehetősége, mint amilyen utoljára a III. századi Rómában volt. Ebben az időben Róma lemondott arról az igényéről, hogy az állami vallás és kultúra domináljon a mindennapi életben, a kereszténység pedig még nem vált államvallássá. Ez az „aranykor” azonban csak néhány évtizedig tartott. Vajon Amerikában hosszabb életű lesz-e ez a korszak? Vannak érvek,

melyek amellettszólnak, hogy van némi remény. Az ökumenikus politikai struktúra jelenleg, úgy tetszik, nem gyengül, sőt, inkább erősödik. Jelenleg Nyugat-Európa olyan megállapodásokat igyekszik kötni, amelyek valami hasonló felé mutatnak, mint az a bizonyos római „aranykor” volt. Az egyik fő cél, hogy Európa egységes gazdasága piaccá váljon, ami az első lépés lehetne egy esetleges „Európai Egyesült Államok” létrehozásához. Nyugat-Európában a zsidók számára is érzékelhető a múlttal való szakítás. Napjainkban itt is egyre nagyobb számban telepedtek le észak-afrikai muzulmánok és törökök, indokínai buddhisták és a szocialista országok politikai menekültjei, ennek következtében a zsidók többé már nem az egyetlen konok vallási vagy etnikai kisebbség.

A „keresztény világnak” lényegében még mindig Amerika és Nyugat-Európa számít, s a zsidók többsége is szomorúan venné tudomásul a keresztény dominancia megszűntét. Ennek egyik oka az a feltételezés, miszerint a keresztényeknek különös okuk van a zsidókat védelmezni, mivel az ortodox katolikus teológia feltételezi, hogy a zsidók tanúi lesznek a második eljövételnek, aminek hatására meg fognak térni.

Az 1970–80-as években ez a speciális kapcsolat a zsidók számára mindinkább elvesztette fontosságát. Az amerikai külpolitika számára a katolikusok véleményénél sokkal fontosabbá vált az, hogy az arabok és a kommunisták ellenséges vagy támogató partnerek-e. Az amerikai zsidók többsége ellenzi a katolikus aktivisták törekvéseit, beleértve abortuszellenes erőfeszítéseiket is.

Az 1970–80-as évek során egyre több zsidó adta fel a semleges közéleti magatartás tradicionális elvét, és egy „posztkatolikus” amerikai társadalom létrehozása lett a cél. Ennek az új követelménynek az volt az alapja, hogy az amerikai zsidóság felismerte: megszűnt a keresztény bevándorlók utódainak egyértelmű vezető szerepe.

Az amerikai zsidók álmai az egyenlőségről és a tekintélyről szinte már valóra váltak; biztosnak vélték a jövőjüket. Emellett „kölcsonösen” előnyös, hosszú távú alkut próbáltak kötni saját zsidóságukkal. Ennek köszönhetően idézték fel az antiszemitizmust egy olyan korszakban, amikor ez teljesen időszerűtlen volt. Az egyik oldalon az amerikai zsidóság a hagyományos zsidó közösségi élet követelményei szerint élte életét, ugyanakkor, a másik oldalon, az amerikai zsidók mind szabadban társultak, akivel csak akartak. Az 1980-as évek közepére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a zsidó identitás megőrzésének ezen módja elhibázott.

A holocaustról mélyen hallgató generációt az 1970-es években egy olyan nemzedék váltotta fel, mely számára ez a kérdés hirtelen fontos lett. A holocaust tudományos kutatások tárgyává vált, sőt sokak számára ez lett a zsidó identitás meghatá-

rozó eleme. Mindennek számtalan oka volt, nem utolsósorban a holocaustot övező hallgatás is, de ne felejtjük el az antiszemitizmus emlékéhez való visszatérés igényét sem.

A fiatal zsidó egyetemi hallgatók rendíthetetlenül hitték, hogy biztonságban vannak, s eljött az alkalom, hogy beleolvadjanak az amerikai tudományos életbe. Az 1970-es években az egyetemeken és ezektől függetlenül is számtalan új, zsidó tudományokkal foglalkozó intézmény jött létre, melyekben a „legnépszerűbb” kutatási terület a holocaust volt. A fiatal amerikai zsidókat arra buzdították, mindig tartsák szemük előtt az ellentmondást, hogy boldogan élvezhetik a liberális Amerikai vívmányt, melyhez a zsidóság is hozzájárult, ugyanakkor valamelyest kívülállónak is kell maradniuk, hiszen a jövőben még akármi történhet. „A zsidók mégiscsak egyedül vannak, és ez a félig-meddig rejtett izoláció a zsidó mivolt gyökere” – szölt a tanítás.

1975-ben, amikor a holocaust iránti érdeklődés a csúcspontjára hágott, jelent meg Lucy Dawidowicz könyve a *The War Against the Jews, 1933–1945* (A zsidók elleni háború, 1933–1945), melynek kiindulópontja egy teljességgel „zsidó” tézis volt: „Hitler gondolkodásában a zsidókérdés központi szerepet töltött be. Ez határozta meg világnézetét, politikai céljait, ez volt ideológiájának lényege, és ez volt a nemzetszocialista doktrína kiirihathatlan gyökere” – írta.

Lucy Dawidowicz szerint a holocaust hőskökké avatta a korszak zsidóit mint üldözött harcosokat, kiknek állandóan küzdeniük kellett a túlélésért.

A holocaust megrázó emlékeinek újrafelfedezése egy lényegében optimista időszakban az amerikai zsidóságot arra figyelmeztette, hogy zsidónak lenni továbbra is annyit jelent, mint tudni, hogy az élet tragikus, hogy tele van szenvedéssel és gyilkos gyűlölettel. Izrael államát, a zsidó remények és győzelmek letéteményesét, állandóan fenyegetik az ellenséges arab erők. A zsidókat a „Soha többé!” jelszóval hívták Izraelbe. Ezek az amerikai zsidók lassacskán egy hadsereg harcosának kezdték érezni magukat, nemcsak a csatatereken, hanem olyan szertartásokon is, mint a pészahi szédereste vagy a hanuka-gyertya meggyújtása, azaz olyan alkalmakkor, melyek más zsidók számára a meghittséget jelentik. Az amerikai zsidóság körében nem a vallásosság, hanem az etnikai kötelékek erősödtek meg; az ellenség elleni harc és az egymásba kapaszkodás fő jellemvonásukká vált.

Az 1980-as években a zsidó származású szociológus, Calvin Goldscheider és néhány munkatársa felismerték a fejlődésnek ezt az irányát. Szerintük az amerikai zsidóság egy, az amerikai társadalomnak megfelelő etnikai csoporttá „transzformálta” át önmagát. Ragaszkodtak ahhoz, hogy az amerikai judaizmus szilárd, töretlen és folytonos még

a harmadik, sőt a negyedik generáció számára is, azaz hogy az amerikai zsidók nem asszimilálódnak. Sőt, néhány szociológus kimutatta azt is, hogy a vegyes házasságok aránya 30% körül stagnál, s hogy az amerikai zsidók még soha ilyen buzgón nem vettek részt a nagy ünnepeken: pészahon, hanukán vagy jom kippuron. Szerintük, ennek a generációnak az Izraellel kapcsolatos nézetei is megváltoztak.

A zsidó közösségek változatlanágáról szóló optimista feltételezések azonban megalapozatlanok. A vegyes házasságok aránya, mely az egyedüli igazán hiteles mércéje volna a zsidó közösségek stabilitásának, az 1980-as évektől folyamatosan emelkedik. Goldscheider maga is elbizonytalanodott a jövőt illetően. 1987-ben, Sidney Goldsteinnel közösen kiadtak egy sokszorosított demográfiai kimutatást, mely a Rhode Island-i zsidókat vizsgálta. E szerint az 1960-as években a házasságok 14%-a volt vegyes házasság, a 70-es években ez az arány 27%-ra emelkedett, és a 80-as években a számuk tovább növekedett.

„Az 1980 és 1987 között kötött házasságok 38%-a volt vegyes házasság. Ez nem jelenti (mint sokan feltételezik), hogy a vegyes házasságok aránya állandóvá vált volna. A számuk természetesen tovább növekszik, folyamatosan a 60-as évektől.”

Bostonban a vegyes házasságok aránya egyenletesen emelkedett az elmúlt 15 év során: 1965-ben 7% volt, 1975-ben 13% és 1985-ben 18%. Az 1980-as évek közepén San Franciscóban a házasságok 40%-a volt vegyes házasság.

A „transzformáció” következményeként, számos fiatal zsidó állítja, hogy a nagy zsidó ünnepek ugyanolyan fontosak számukra, mint szüleiknek, sőt, mint nagyszüleiknek. De jelentheti-e ugyanazt a pészahi szédereste, amikor valójában csak egy bonyolult szabályozott családi vacsorának tekintik? Vajon a zsidó ünnepek közül a jelenleg legtöbbet vizsgált, amúgy igen kis jelentőségű hanuka ünnep fontossága a vallásosság megújulását jelzi, avagy egyszerűen csak a karácsony megfelelőjéről van szó?

Az 1980-as években még az Izrael iránti lelkesedés is csökkent. 1973-ban, amikor Izraelt jom kippur napján megtámadta Egyiptom, az amerikai zsidók kevésbé aggódtak, mint az 1967-es háború idején. A segély összege ugyanakkora volt, mint 1967-ben, de 1973-ban sokkal kevesebb fiatal jelentkezett önkéntesnek. Egyre több amerikai zsidó kérdőjelezte meg Izrael politikáját. 1973-ban néhány száz amerikai zsidó létrehozta a Breira („Alternatív”) nevű szervezetet. Az volt a céljuk, hogy Izraelt arra ösztönözzék: kezdjen tárgyalásokba a palesztinokkal a „palesztin állam” központjában, a nyugati parton és a gázai övezetben való békés letelepedésükről. A Breirát a szó szoros értelmében kiközösítették. Mint közösséget kizár-

ták minden olyan zsidó csoportosulásból, melyhez megpróbált volna csatlakozni.

Mindennek ellenére, az 1967. júniusi euforikus győzelem óta először érte az izraeli kormányt támadás, még hozzá igen érzékeny ponton: a palesztin kérdésben.

1977 júniusában Menachem Begin megválasztották miniszterelnöknek. Választási programjában Begin hangsúlyozta, hogy azért kell őt megválasztani, mert így válhat gyakorlattá a Likud Párt programja, mely szerint Izrael területe, nyugaton a Jordán folyóval, oszthatatlan. Az amerikai zsidó szervezetek vezetői azt hitték, hogy Menachem Begin kemény üzletember, pragmatista politikus, aki azért hangoztatja ezt az ideológiát, hogy később az erő pozíciójában tárgyalhasson. Amikor 1982-ben Izrael megtámadta Libanont, az amerikai zsidók többsége ragaszkodott ahhoz a nézethez, hogy Izrael csupán azért hatolt be Libanonba, hogy megtisztítsa Dél-Libanont a terroristáktól. Izrael akciójával vagy a támadás indítékaival kapcsolatos minden kritikát a sajtó és a televízió elfogultságának tulajdonítottak. Mindazonáltal Izrael Libanon elleni támadása volt a történelem során az első izraeli háború, melyet nem követtek az amerikai zsidók adományai. Az amerikai zsidók láthatólag kényelmetlenül érezték magukat attól a kísérlettől, mely a palesztinokkal való tárgyalások helyett Nyugat-Bejrút bombázásával és megszállásával ért véget.

Amikor 1948-ban megalapították Izraelt, sokan azt jósolták, hogy Izrael és az amerikai zsidók el fognak távolodni egymástól. Szerintük ennek nem valamilyen határozott vitás kérdés lesz az oka, mondjuk az, hogy Izrael követeli a zsidók Izraelbe települését, vagy hogy az amerikaiak nem értenek egyet Izrael állam kül- vagy belpolitikájával. Úgy vélték, az ok inkább az lesz, hogy a zsidók Izraelben és Amerikában egészen másmilyen kultúrát fognak kialakítani. 40 évvel később egy fiatal szociológus, Steven M. Cohen azt állapította meg, amit minden Izraelbe látogató észrevehet: „Az izraeli és az amerikai zsidóság eltér egymástól politikailag, kulturálisan és vallásában. (...) A zsidó életmód lehetőségei valóban különböznek Izraelben és a diszporában.”

És jelenleg, a statisztikák szerint, szinte az amerikai zsidóság egésze (tíz zsidóból legalább kilenc) hűséges még mindig Izraelhez. Hűségesek – ám kevésbé, mint korábban. Továbbra is támogatják Izraelt. Washingtonban továbbra is elfogadják az olyan agresszív szervezetek erőpolitikai törekvéseit, mint a AIPAC-lobby; de már nehezebben szánják rá magukat egy izraeli látogatásra, s ha szavazásra kerül sor, már kevésbé hajlandóak jóváhagyni Izrael területszerző politikáját. Nem más a helyzet a harmadik, negyedik generáció pészahi széder vagy jom kippur iránti elkötelezettségével

sem. Bizonyos figyelmet még szentelnek a szertartásoknak, de az egyéni elkötelezettség már viszonylag laza. Sem a judaizmus, sem Izrael szeretete nem állhat meg sokáig ilyen bizonytalan talajon.

Tudomásul kellene már venni, hogy az amerikai zsidók tapasztalatai nem is teremthettek szorosabb és állandóbb zsidó állampolgári hűséget és intézményeket. Az amerikai zsidók állandóan a „zsidó közösségről” beszélnek, de mint az emigránsok nagy része, a zsidók is mint egyének, nem pedig mint közösség mentek Amerikába. A második világháborút követő időszakig a zsidóságnak nem létezett a Mayfloweren érkezett alapító atyákhoz hasonló közössége. (1945 után szervezett csoportban telepedtek le ortodox zsidók az Egyesült Államokban.) A kezdeti időkben nem azért mentek a zsidók Amerikába, hogy megalapozzák vallásuk újjászületését, vagy hogy létrehozzanak egy Izraelt támogató második frontot. Azért mentek, hogy sikereket érjenek el a gazdasági életben és egyéb hivatásokban. Zsidó elkötelezettségük, beleértve más zsidókhoz való kapcsolataikat is, ennek volt alárendelve. A probléma az, hogy az amerikai zsidóságnak meggyőződésévé vált, hogy Amerikába jövetelüknek volt magasabb rendű célja is; hinni akarják, hogy sokkal erősebb valami szervezi őket közösséggé, mint a félelem és az emlékezés.

Az 1980-as években a kiábrándultság egyre nőtt, amit a látszólag igen tevékeny zsidó közösségekben való csalódottság kísért. A hol forrón felidézett, hol dühödten megtagadott etnikai emlékek sem képesek arra, hogy megállítsák a zsidóság erőzóját, még akkor sem, ha ezzel egy időben a zsidóság egyre erősebb és elismertebb csoporttá válik is. Az etnikai identitás – Amerikában – választás kérdése, és ez általában nem más, mint érzelmek és külsőségek valamiféle keveréke. Amikor az örmények kimozdulnak a kaliforniai Fresnoból, amikor a zsidók elhagyják a brooklyni Borough Parkot, vagy amikor bármelyik etnikai csoport fiataljai egyetemre mennek, általában nem kizárólag a saját közösségük tagjaival érintkeznek. Amerikában néhány generáció elteltével az etnikai hovatartozás feledésbe merül, pontosabban a Szent Patrick-napi felvonuláson vagy a Steuben-napi ceremónián elevenedik csak fel. Azoknak, akik felvonulnak, nem kötelező egy adott politikai rendszert támogatniuk, nem kell eredeti hazájukkal foglalkozniuk.

A zsidó identitás szorosabb kötést jelent, mivel a zsidók, mint nem keresztények, évszázadokon keresztül sokkal inkább idegeneknek számítottak, mint gyakorlatilag minden más európai kisebbség. Az amerikai zsidók közül sokan valójában csak hetven éve (vagy tán még annyi ideje sem) szabadultak ki a gettóból. Másrészt az asszimiláció formái is megváltoztak: az amerikai társadalom többé nem kényszerít senkit az asszimilációra, az ural-

kodó kultúrával való azonosulásra. Lehetségessé vált, hogy háttérbe szoruljon az egyén zsidó identitása anélkül, hogy valami más identitás mellett kellene döntenie. Napjaink Amerikájában egyre inkább a szabad társulások elve érvényesül. Az amerikai zsidóság idősebb generációja még inkább a zsidók közül választ barátokat; a fiatalok (egy 1980-as felmérés szerint) már nem. Még él a „zsidó öntudat”, de egyre kevesebben szeretnék az életüket egy olyan „zsidó” világban leélni, amit szervezetek uralnak és irányítanak.

Közel négy évszázad elteltével a zsidóság amerikai tapasztalataiból származó energiák lényegében kimerültek. A szoros etnikai identitás valószínűleg néhány generáció múlva elenyészik, ha nem, az mindinkább a múlt felidézésén fog múlni. Egy közösség életben maradásához pedig aligha elegendő az emlékezés; egy közösség attól él, hogy elismerik, hogy hisznek benne, és hogy valamiért működtetik.

Az 1970-es évek folyamán sok amerikai zsidó kezdte kényelmetlenül érezni magát, sőt, sokan kétségbeestek. Néhányan, akik részt vettek a 60-as évek diákmozgalmaiban, a szervezett zsidó közösségektől azt követelték, legyenek kevésbé pragmatikusok, törődjenek többet a spirituális élettel. Ám az amerikai zsidók többsége visszautasította ezt a követelést. A fiatalok 90%-a továbbra is részt vett a hagyományos zsidó oktatásban: külön, ún. vasárnapi iskolákban, hetente néhány órában készültek fel a bar vagy bat micvára. A reformmozgalmak létrehoztak néhány egész napos vallásos iskolát. A konzervatívok mindössze hatvanat: a konzervatív családok gyerekeinek kevesebb mint 10%-a vesz részt az oktatásban.

A vallási kérdések azonban még a mindennapi üzleti életben is aggasztják a hagyományőrző amerikai zsidókat. A zsidó intézmények vezetői (akik a nagy országos intézményeket vagy a helyi pénzügyűjtéseket irányítják) gratuláltak maguknak, hogy intézményeik az amerikai zsidók igazi „zsinagógái” – de még magukat sem tudták igazán meggyőzni. 1983-ban Jonathan Woocher szociológus elismerően szólt a zsidóság aktivitásáról, különösen a helyi és országos intézményekéről, mint az amerikai zsidók „polgári vallásáról”. Foglalkozott a zsidó intézmények vezetőinek „zsidóságával” is. Meglepő volt, hogy három megkérdezett vezető közül kettő ragaszkodott ahhoz, hogy a zsidóság Isten „választott népe”. Ez ellentmond annak, hogy szinte minden nagyobb zsidó közösség az etnikai pluralizmus elvét vallja. Amerikában azt az etnikai csoportot, amely kijelenti, hogy „ő Isten választott népe”, legalábbis sovínisztának fogják tekinteni. Egy szekularizált, demokratikus társadalomban csak egy vallási közösség használhatja ezt a kijelentést, s csak azon híveire vonatkozóan, akik elkötelezték magukat a spirituális élet mellett.

Jonathan Woocher megkérdéztjeit talán megzavarta az isteni vezetés utáni vágyakozás, s talán azt akarták, hogy megszabaduljanak attól a teheről, amit az újfajta zsidó közösségek létrejöttével kialakult megosztottság jelent számukra.

Sok zsidó, akit foglalkoztat saját zsidóságának a problémája, úgy érzi, hogy közeledne a valláshoz, ha biztosan tudná, hogy a judaizmus életképes, ható erő – viszont a többség ma már azt sem tudja, hol kezdjen hozzá, hiszen a múltból nincs vallási öröksége. A bevándorló ősök igen csekély bibliai és talmudi ismereteket hoztak magukkal, és a tradícióból még kevesebbet adtak át utódaiknak. A judaizmus a vallásos amerikaiak számára elsősorban a kézzelfogható rítusokat, a gyakorlatot jelenti, sokkal kevésbé az elmúlt háromezer évben felhalmozódott tudást. A közösséget, mely különbözött az „amerikaiaktól”, inkább a gyakorlat, mintsem az intellektuális vagy spirituális közösség tartotta össze még vallási kérdésekben is: általában annyit tudtak, hogy a rítusokat még pontosabban be kellene tartani.

A legradicionálisabb réteg, az ultraortodoxok, az elmúlt évtizedekben érkeztek Amerikában, s legfőljebb 200 000 hívük van. Az ultraortodoxia hatalmi törekvései és önbizalma vonzó ugyan, de hatalmi igényeik indoklása már elfogadhatatlan az amerikai zsidók többsége számára. Kétségbevonhatatlan, hogy az ortodoxia intellektuálisan a vallásban gyökerezik. A brooklyni Crown High-ban a legjelentősebb ortodox vezető, a lubavichi rebe a hit védelmében kijelentette, hogy a zsidó források bizonyossága szerint a világ teremtése óta 58 évszázad telt el. A rebe ahhoz is ragaszkodik, hogy az összes tudományos felfedezés a dinoszaurosztól az atomóráig nem az ember akaratának köszönhető, hanem éppen ellenkezőleg: mindezt az Úr helyezte a világmindenségbe a teremtés során, hogy ezzel is próbára tegye az ember hitét. Az amerikai zsidók többsége elfogadhatatlannak tartja ezt a fundamentalizmust. Számukra továbbra is megválaszolatlan a kérdés: megújulhat-e a judaizmus mint vallás? Mit mondhat a judaizmus a modern kor embereinek?

Az amerikai zsidók többsége tanulatlan, szegény

emigránsok gyermeke, de azt hiszem, többségük osztja azt a nézetet, hogy zsidónak lenni valamiféle morális kötelezettséget jelent, s hogy ez a tény a lélek belső életével áll kapcsolatban. Még aggódnak a szegénység miatt, s még érzik azt, hogy „kiválasztottak” valamire, ha másra nem, hát a szenvedésre. Az amerikai zsidóság számára még élnek a zsidó vallás parancsolatai, de mintha már halványulnának. Mindez azt sugallja, hogy ezek a zsidók egyre boldogtalanabbul, de a jövőben is ki fognak tartani zsidóságuk mellett. Ez azt fogja jelenteni számukra, hogy egy etnikai csoportnak rendíthetetlen tagjai, akik saját elhatározásukból szabadidejük nagy részét hozzájuk hasonló zsidók társaságában fogják eltölteni, és hogy részt fognak venni valamiféle szervezett zsidó életben.

De a zsidóság sorsa évszázadok óta tartogat előre kiszámíthatatlan meglepetéseket. Egyértelmű igény van a spirituális megújulásra, de ennek teológiai alapjai még láthatatlanok. Am ha ez nem következik be, az amerikai zsidóság története a közeljövőben lezárul, s mindenestül az amerikai múlt részévé válik.

Amikor 1654-ben Asser Levy és zsidó menekülttársai Reciféből megérkeztek Új-Amszterdamba, nem tudták, hogy ugyanabban az évben Amszterdamban Baruch Spinoza feltette az alapvető kérdést az akaratról. (Ugyanez a Spinoza 1654-ben hozzájárult a Levy és bajba jutott társai számára létrehozott segélyalaphoz.) Spinoza, a józan észre hivatkozva, azt állította, hogy a zsidóknak csupán két választásuk van: vagy asszimilálódnak a többséghez, vagy újra létrehozzák őseik földjén nemzeti államukat. Levy mindkettőt választotta: Amerikába ment, és zsidó maradt. Küzdött azért, hogy egyenlő jogokkal csatlakozhasson az új-amszterdami milíciához. Ez a harc már véget ért, de Spinoza és Levy képzeletbeli találkozása után 350 évvel még mindig nem dőlt el a hit kérdése. Ha egyáltalán lesz egyszer válasz, azt nem politikusok vagy hivatalnokok fogják megadni, hanem férfiak és nők, akik értik a szót – talán éppen Amerikában.

MARGITTA NÓRA FORDÍTÁSA

VIGILIA

A havonta megjelenő folyóirat 1935-ben történt alapítása óta a magyar és az egyetemes műveltség, az egyetemes keresztény értékek közvetítője. Megrendelhető: Budapest V. Kossuth L. u. 1. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111.

Előfizetési díja egy évre 480 Ft, fél évre 240 Ft.

A *Vigilia Alapítvány* a lap- és könyvkiadás támogatását, valamint a lapnak a szomszédos országok magyar olvasóihoz való eljuttatását szolgálja. Kérjük, támogassák törekvéseinket!

Adományok a 222-55552 számlaszámra fizethetők; Magyar Hitelbank 1146 Budapest, Thököly út 58–60.